

В. І. Борецько
академік АЕН України
д-р екон. наук, проф.

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне

ВПЛИВ ДЕФІЦИТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В ринкових умовах господарювання основне завдання, яке стоїть перед державою, полягає в ефективному використанні доступних механізмів для забезпечення динамічного розвитку економіки країни та підвищення рівня життя населення. Одним із механізмів, які держава може використовувати в ринкових умовах, є бюджетне регулювання фінансового забезпечення реалізації програм соціально-економічного розвитку країни. При цьому, уряди країн та законодавці постійно стоять перед вибором, яким напрямом фінансування з державного бюджету – соціальним чи економічним – потрібно надавати перевагу. Цей вибір зумовлений тим, що соціальні програми, як правило, вирішують поточні питання фінансового забезпечення непрацездатної частини та малозабезпечених верств населення, тоді як економічні – визначають перспективи розвитку національної економіки і, відповідно, вирішення соціальних питань у майбутньому.

Важливим напрямом державної соціальної політики є адекватне пенсійне забезпечення населення. Тому, в умовах, коли власних надходжень у Пенсійному фонді недостатньо, держава змушена покривати його дефіцит за рахунок коштів державного бюджету, чим відволікає їх від можливого фінансування економічних програм. Відповідно, для того, щоб не ставити в протиріччя поточні та стратегічні цілі економічного розвитку країни державі необхідно забезпечити бездефіцитність функціонування Пенсійного фонду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни і соціального забезпечення населення знаходяться в колі уваги багатьох відомих вітчизняних вчених, серед яких слід виділити роботи: О. Амоші, В. Башка, В. Вишнецького, Б. Данилишина, В. Гейця, А. Гриценка, В. Кудряшова, Е. Лібанової, С. Лондара, В. Мельничука, В. Надраги, Я. Олійника, В. Опаріна, А. Скрипника, А. Соколовської.

При цьому, в більшості робіт наголошується, що, в зв'язку з негативною демографічною ситуацією в країні, за нинішньої системи пенсійного забезпечення, з кожним роком Пенсійний фонд України потребуватиме все більших дотацій з державного бюджету для забезпечення своєчасності пенсійних виплат. Так, наприклад, В. Башка зазначає, що: «... як свідчить демографічна ситуація в Україні, співвідношення між населенням працездатного та пенсійного віку надалі погіршуватиметься – з 2,28 у 2021 р. до 1,46 у 2050 р. За інших рівних умов пенсійні видатки зростуть у 2050 році до 21% ВВП...» [1, с. 100].

Невирішена частина проблеми. Незважаючи на чималу кількість робіт на означену тему, вплив значних обсягів державних дотацій для покриття дефіциту Пенсійного фонду України на динаміку розвитку націона-

льної економіки досліджено недостатньо, що визначило актуальність нашого дослідження.

Метою статті є обґрунтування негативного впливу використання значної частки коштів Зведеного бюджету України на покриття дефіциту Пенсійного фонду України та обґрунтування напрямів забезпечення його бездефіцитного фінансування.

Завданням статті є:

– оцінка впливу постійно зростаючих відрахувань з державного бюджету Пенсійного фонду України на розвиток національної економіки;

– обґрунтування дій держави із забезпечення бездефіцитності Пенсійного фонду України.

Результати дослідження. Пенсійні виплати були запроваджені в більшості країн світу на початку ХХ століття з метою державної підтримки непрацездатної частини населення. В умовах, коли вводилося пенсійне забезпечення, кількість працюючих в кілька разів перевищувала кількість пенсіонерів, тому, за рахунок незначних відрахування працевластців та працюючої частини населення на соціальне страхування, Пенсійні фонди могли накопичити достатні суми коштів для своєчасної та повної виплати пенсій. Однак на початку ХХІ століття ситуація з кількістю працюючої та непрацюючої частини населення суттєво змінилася.

Так, нині в Україні кількість пенсіонерів зрівнялася з кількістю працюючої частини населення. Це викликало труднощі з виплатою пенсійного забезпечення, які країна вимушена вирішувати за рахунок виділення дотації Пенсійному фонду з державного бюджету, що обмежує можливості держави з фінансування наукових досліджень та програм економічного розвитку країни. Тому, значна частина вітчизняних науковців наголошує на необхідності зміни порядку соціального страхування та виплати пенсій для того, щоб Пенсійний фонд самостійно, без державних дотацій міг виконувати покладені на нього функції.

Наприклад В. Кудряшов, розглянувши рекомендації Міжнародного валютного фонду (МВФ) щодо фіскальної політики України, наголошує, що вирішення проблем у вітчизняній фіскальній сфері вимагає серед іншого: «Збалансування дохідної та видаткової частини бюджетів державних цільових фондів соціального спрямування (насамперед, Пенсійного фонду України), а також обмеження фінансування їх окремих функцій і дефіциту з державного бюджету» [2, с. 5].

Такі висновки обумовлені тим, що джерела наповнення державного бюджету та Пенсійного фонду України, а також завдання, які стоять перед ними відрізняються. Тому, кожен із них повинен виконувати свої функції. Оскільки, основне завдання, яке стоїть перед урядом країни, який визначає та подає на затвердження Верховній Раді України порядок розподілу

коштів державного бюджету, є забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку країни, то використання бюджетних коштів на інші (хоча і благородні) цілі формує гальмуючі фактори для майбутнього функціонування національної економіки.

Впродовж 2010-2012 років з державного бюджету України покривалося 21-23% доходів Пенсійного фонду України, але у 2013-2015 роках цей показник зріс до 26-28%, що засвідчило негативні тенденції у наповненні його бюджету. Однак ситуація значно погіршилася у 2016 році, коли, внаслідок зменшення ставки єдиного соціального внеску практично вдвічі, з відрхувань державного бюджету України було сформовано 56,1% доходів Пенсійного фонду України.

В наступні роки, з метою збільшення надходжень від податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету та єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду, Україна майже втричі збільшила мінімальну заробітну плату. Проте, в запланованому бюджеті Пенсійного фонду на 2019 рік передбачено, що 42% його доходів формуватиметься з сум перерахованих з державного бюджету України. До того ж слід відмітити, що впродовж десяти років (2010–2019) сума перерахована з державного бюджету до Пенсійного фонду України зросла з 38 млрд грн до 167, або у 4,4 раза, тоді як власні доходи Пенсійного фонду за цей період зросли тільки у 1,8 раза (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи бюджету Пенсійного фонду України у 2010-2019 роках, млрд грн

Доходи	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Всього	166	193	216	232	234	237	255	296	359	398
Власні	128	152	167	171	169	174	112	163	209	231
Державного бюджету	38	41	49	61	65	63	143	133	150	167
Частка державного бюджету у доходах Пенсійного фонду, %	22,9	21,2	22,7	26,3	27,8	26,6	56,1	44,9	41,8	42,0

Складено за даними джерела [3].

Відповідно, видатки державного бюджету України спрямовувалися переважно на соціальні цілі (значну частину з яких становили дотації Пенсійному фонду), тоді як фінансування обороноздатності країни, наукової та науково-дослідної діяльності, освіти, інноваційної діяльності підприємств та розвитку галузей національної економіки було недостатнім. Так, наприклад,

впродовж 2013-2017 років допомога із Зведеного бюджету України Пенсійному фонду України перевищувала його видатки на забезпечення економічної діяльності організацій та підприємств, чим обмежувалися можливості для економічного розвитку підприємств, галузей та країни (табл. 2).

Таблиця 2

Окремі видатки Державного бюджету України та витрати на виконання наукових досліджень, млрд грн

Видатки державного бюджету на:	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Економічну діяльність	43,8	57,1	62,4	50,8	43,6	56,3	66,2	102,9	
Освіту	79,8	86,3	101,6	105,5	100,1	114,2	129,4	177,9	
Оборону	11,3	13,2	14,5	14,8	27,4	52,0	59,4	74,4	
Витрати на виконання наукових досліджень	8,1	8,5	9,4	10,2	9,5	11,0	11,5	13,4	

Складено за даними джерела [4].

Водночас видатки країни на оборону поступалися видаткам Пенсійному фонду України у 2010-2013 роках втричі, а під час ведення бойових дій у 2014-2017 роках – вдвічі. У 2016-2017 роках допомога державного бюджету Пенсійному фонду навіть перевищила його видатки на освіту, а загальні витрати в Україні на виконання наукових досліджень у ці роки поступалися державній допомозі Пенсійному фонду більш ніж у 10 разів.

При цьому, в майбутньому Пенсійний фонд України може стикнутися ще з більшими проблемами щодо наповнення доходної частини свого бюджету і, відповідно, забезпечення своєчасної виплати пенсій. Як зазначає В. Надрага: «Старіння населення, зумовлене характером перебігу демографічних процесів, є серйозною загрозою формуванню та ефективному функціонуванню фондів соціального призначення» [4, с. 80].

Таким чином, з наведених даних можна зробити висновок, що Пенсійний фонд України використовує

«левою» частину коштів державного бюджету і тим самим обмежує можливості країни щодо фінансування національної обороти, освіти та підтримки економічної діяльності підприємств. Отже, нинішня бюджетна політика України, яка направлена на вирішення поточних соціальних проблем, пов'язаних з виплатою пенсійного забезпечення, закладає негативні передумови для розвитку національної економіки в майбутньому.

Тому, перед Україною гостро стоїть завдання удосконалити бюджетну політику таким чином, щоб більша частина видатків державного бюджету направлялася не на вирішення поточних соціальних завдань, а на фінансування науки, забезпечення економічного розвитку та обороноздатності країни.

При цьому «Важливими напрямками поліпшення державних фінансів, на думку В. Кудряшова, є забезпечення пенсійних зобов'язань за рахунок ресурсу, мобілізованого Пенсійним фондом України, та вдосконалення системи відрхувань до його бюджету» [2, с. 17].

Цю ж думку поділяє В. Надрага, який наголошує, що: «Зважаючи на прогнозовані труднощі виконання показників Державного бюджету України внаслідок економічної кризи та необхідність зниження частки фіскального перерозподілу ВВП у перспективі, диверсифікація постачальників послуг соціальної сфери шляхом удосконалення механізмів розміщення й реалізації замовлень на надання послуг має стати одним із пріоритетів реформування соціальної політики» [5, с. 80].

До цього слід додати, що фінансові ресурси Пенсійного фонду, при їх своєчасному накопиченні можуть інвестуватися у різноманітні галузі та сприяти економічному розвитку країни. Так, наприклад, у США, де переважно використовується накопичувальна система пенсійного забезпечення: «Станом на 31 березня 2010 року сукупні активи пенсійних фондів перевищили 9,838 трлн дол. Для порівняння: валовий внутрішній продукт США за 2013 рік склав 16,8 трлн дол. Це грандіозний інвестиційний ресурс, який живе в американський бізнес» [6].

В Україні наміри запровадити накопичувальну систему пенсійного забезпечення було задекларовано ще у 2003 році, однак реальні терміни їх втілення постійно відкладаються, що обґрунтовується несприятливою для проведення пенсійної реформи соціально-економічною ситуацією в країні. Проте, такі обґрунтування можна навести завжди, що ніколи не дозволить країні перейти до накопичувальної системи пенсійного забезпечення, а це, в свою чергу, з кожним роком збільшуватиме дефіцити Пенсійного фонду.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що бюджетні фінансові ресурси відіграють важливу роль в забезпеченні економічного розвитку країни та підвищенні її обороноздатності. Тому, постійне зростання відрхувань з державного бюджету Пенсійному фонду України на покриття його дефіциту негативно впливає на розвиток національної економіки. Це зумовлено використанням в Україні застарілої солідарної системи пенсійного забезпечення, тоді як економічно розвинуті країни світу успішно використовують накопичувальну систему. До того ж така система дозволяє цим країнам ефективно використовувати накопичені в пенсійному фонді кошти для живлення бізнесу своїх країн.

Отже, для недопущення подальшого зростання видатків державного бюджету на покриття дефіциту Пенсійного фонду, Україні необхідно негайно, без посилання на несприятливу соціально-економічну ситуацію, розпочати впроваджувати накопичувальну систему пенсійного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Башко В. Й. Шляхи досягнення збалансованої пенсійної системи в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 6. С. 97–107.
2. Кудряшов В. П. Рекомендації МВФ з питань фіскальної політики та їх урахування в Україні. *Економіка України*. 2016. № 10. С. 3–19.
3. Сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення 02.04.2019).
4. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 28.02.2019).
5. Надрага В. І. Фінансові ризики розбудови пенсійної системи в Україні: демографічний аспект, *Фінанси України*. 2015. № 1. С. 79–86.
6. Rogoznyy S. Как работает пенсионная система США. URL: <https://news.finance.ua/ru/news/-/338229/kak-rabotaet-pensionnaya-sistema-ssha> (дата звернення 02.04.2019).

References

1. Bashko V. Y. (2015). Shliakhy dosiahnennia zbalansovanosti pensiinoi systemy v Ukraini [Ways to achieve a balanced pension system in Ukraine]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 6, pp. 97–107 [in Ukrainian].
2. Kudriashov V. P. (2016). Rekomendatsii MVF z pytan fiskalnoi polityky ta yikh urakhuvannia v Ukraini [IMF Recommendations on Fiscal Policy and Their Accountability in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 10, pp. 3–19 [in Ukrainian].
3. Pensiynyi fond Ukrainy [Pension Fund of Ukraine]. (n.d.). *pfu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Nadraha V. I. (2015). Finansovi ryzyky rozbudovy pensiinoi systemy v Ukraini: demografichniy aspekt [Financial Risks of the Retirement System Development in Ukraine: Demographic Aspect]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 1, pp. 79–86 [in Ukrainian].
6. Rogoznyy S. Kak rabotayet pensionnaya sistema SSHA [How the US Pension System Works]. (n.d.). *news.finance.ua*. Retrieved from <https://news.finance.ua/ru/news/-/338229/kak-rabotaet-pensionnaya-sistema-ssha> [in Russian].